

วารสารพุทธศิลปกรรม

JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

05

ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 | กรกฎาคม - ธันวาคม 2562 |

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ลำดับชั้นของพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

Levels of Noble Ones in Buddhism

โสภณ จาเลิศ

Sophon Jalerd

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์นครลำปาง

Mahachulalongkornrajavidyalaya, Nakhon Lampang Buddhist Colleges

เทพประวิณ จันทรแรง

Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang

Corresponding Author, Email: sophon9_alerd@gmail.com

บทคัดย่อ

พระอริยบุคคล หมายถึง บุคคลผู้ประเสริฐ มีอยู่ 4 ระดับ ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ตามลำดับ โดยไม่ระบุถึงความเป็นหญิง ความเป็นชาย ความเป็นบรรพชิต หรือเป็นฆราวาส แต่หมายถึง สภาพจิตหรือคุณธรรมที่อยู่ในระดับต่าง ๆ กัน คือการละสังโยชน์ หรือละกิเลสที่ผูกมัดใจให้เป็นทุกข์ มี 10 อย่างตามลำดับ คือ พระโสดาบัน ละสังโยชน์สามอย่างข้างต้นได้คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปรามาส พระสกิทาคามี ละสังโยชน์สามอย่างข้างต้นได้เหมือนกับพระโสดาบัน แล้วยังทำกามราคะ และปฏิฆะน้อยกว่าพระโสดาบัน พระอนาคามี ละสังโยชน์ห้าอย่างเบื้องต้นได้เด็ดขาด ตั้งแต่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพต ปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ พระอรหันต์ ละสังโยชน์ทั้ง 10 อย่าง คือ 1. สักกายทิฏฐิ 2. วิจิกิจฉา 3. สีลัพพตปรามาส 4. กามราคะ 5. ปฏิฆะ 6. รูปราคะ 7. อรูปราคะ 8. มานะ 9. อุทธัจจะ 10. อวิชชา ผู้ที่จะบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล นอกจากทำทาน รักษาศีลแล้ว ต้องปฏิบัติภาวนา ด้วยความเพียร มิใช่เพียงบริจาคเงินทำบุญทำทานจำนวนมาก ๆ โดยไม่ปฏิบัติธรรมแล้วจะบรรลุธรรมขั้นสูง การชักชวนผู้คนให้ทำบุญด้วยเงินจำนวนมาก ๆ แล้วจะมีโอกาสไปสู่พระนิพพานนั้นไม่น่าจะเป็นไปได้

คำสำคัญ: ลำดับชั้น พระอริยบุคคล, พระพุทธศาสนา

Abstract

The Noble One means holy people who are divided into four levels, namely, Sotapanna, Sakadagami, Anagami and Arahanta. These levels do not indicate the state of being males or females, acetics or laypeople. Instead, they refer to the state of mind or the virtue in different avoidance levels of Sañyोजना or the passion that binds ten types of suffering. Sotapanna can avoid the personality-view (Sakkayaditthi), uncertainty (Vicikiccha) and, adherence to rule (Silabbataparamasa). Sakadagami can avoid the three Sanyojanas like Sotapanna, and have less sensual lust (Kamaraga) and repulsion (Patigha) than Sotapanna. Anagami can completely avoid the five Sañyojanas—the personality-view (Sakkayaditthi), uncertainty (Vicikiccha), adherence to rule (Silabbataparamasa), sensual lust (Kamaraga), and repulsion (Patigha). Arahanta can be completely avoid ten Sañyojanas—the personality-view (Sakkayaditthi), uncertainty (Vicikiccha), adherence to rule (Silabbataparamasa), sensual lust (Kamaraga), repulsion (Patigha), attachment to realms of form (Ruparaga), attachment to formless realms (Aruparaga), conceit (Mana), distraction (Uddhacca) and ignorance (Avijja). Besides donating and observing the precepts, those who would become the noble ones must pray with patience. It does not mean that merely donating a lot of money to charities without practicing the dharma would achieve the advanced level of the attainment of dharma. Moreover, persuading people to make merit with a lot of money in order to have an opportunity to reach nirvana is unlikely to be possible.

Keywords: Levels of Noble Ones, Buddhism

บทนำ

มูลเหตุของการเขียนเรื่องนี้ สืบเนื่องมาจากผู้เขียนได้ยืนถืออาหารใส่บาตร ริมถนนหน้าตลาดรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สักครู่มีสามเณรเดินมา ในใจของผู้เขียนคิดอยู่ในใจของตนเองว่า “อ้าว !...เณรนี่นา นึกว่าพระ” เมื่อสามเณรรูปนั้นเดินมาใกล้ถึงผู้เขียน ผู้เขียนก็คิดในใจอีกว่า “เณรหรือพระก็ไม่เป็นไร ตั้งใจทำบุญแล้วก็ถวายโดยไม่เลือกว่าเป็นใคร” แต่สามเณรพูดว่า “ตั้งใจใส่บาตรพระใช่ไหม? อีกสักครู่จะมีพระเดินมา” แล้วสามเณรก็เดินจากผู้เขียนไป ผู้เขียนหันไปทางขวามือมีพระสงฆ์เดินมา 1 รูป จึงได้ใส่บาตรพระสงฆ์รูปนั้น หลังจากรับพรก็นึกอยู่ในใจว่า สามเณรคงรู้ใจเราว่าคิดอะไร ในโลกนี้น่าจะมีจริงตามที่เคยอ่านประวัติของครูบาอาจารย์ที่เป็นพระ สุปฏิปันโนที่ปฏิบัติธรรมจนบรรลุธรรมขั้นสูงสามารถหยั่งรู้วาระจิตของผู้อื่น จึงได้ค้นคว้าจากพระไตรปิฎก ก็ได้พบและหายสงสัย และเขียนบทความนี้ขึ้น เพื่อประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนจะได้ทราบลำดับขั้นของพระอริยบุคคล หรืออริยบุคคลว่ามีลำดับขั้นอย่างไร ปัจจุบันมีกระแสข่าว ทั้งข้อมูล สารสนเทศทางสื่อที่หลากหลายเกี่ยวกับการทำบุญด้วยเงินทองจำนวนมากมาแล้วจะได้ไปสู่พระนิพพานจริงหรือไม่ บทความนี้อาจเป็นประโยชน์ที่จะทำให้ท่านตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อ หรือเป็นกลางๆ กับข่าวสารข้อมูลนั้น และเลือกประพฤติปฏิบัติเพื่อตนเองจะได้ก้าวสู่ภูมิธรรมที่สูงขึ้นเป็นลำดับตามอรรถภาพของแต่ละบุคคล

ระดับของพระอริยบุคคล หรืออริยบุคคล

พระอริยบุคคล หรืออริยบุคคล มี 4 ระดับ ได้แก่ โสดาบัน สกิทาคามี หรือ สกิทาคามี อนาคามี และ อรหันต์ (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551: 127)

โสดาบัน เป็นอริยบุคคลในระดับที่ 4 หรือ ระดับต้น พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงเรื่องของโสดาบันว่า (ส.ช. (ไทย) 17/109/204-205) พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อุปาทานขั้น 5 ประการนี้ (อุปาทานขั้น 5 ประการ คือ 1. รูปอุปาทานขั้น (อุปาทานขั้นคือรูป) 2. เวทูปาทานขั้น (อุปาทานขั้นคือเวทนา) 3. สัญญูปาทานขั้น (อุปาทานขั้นคือสัญญา) 4. สังขารอุปาทานขั้น (อุปาทานขั้นคือสังขาร) 5. วิญญาณอุปาทานขั้น (อุปาทานขั้นคือวิญญาณ) อุปาทานขั้น 5 ประการนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า “สักกายะ”) (ม.ม. (ไทย) 12/460/500) เมื่อใดอริยสาวกผู้ขัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากอุปาทานขั้น 5 ประการนี้ตามความเป็นจริง เมื่อนั้นอริย

สาวกนี้เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ หมายถึงไม่ตกไปในอภาย 4 คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน แดนเปรต และพวกอสูร มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า สัมโพธิในที่นี้หมายถึงมรรคเบื้องสูง คือ สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ยังแบ่งโสดาบันย่อย ออกไปอีกคือ (ช.ป. (ไทย) 31/151/231)

1) สัตตักขัตตปุรมโสดาบัน หมายถึงพระโสดาบันผู้ละสังโยชน์เบื้องต่ำ 3 ประการได้แล้ว (เรื่องสังโยชน์จะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป) เป็นผู้ไม่ตกไปในอภาย 4 มีความแน่นอนที่จะ ตรัสรู้มรรค เบื้องสูง เมื่อจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็เกิดได้ไม่เกิน 7 ครั้ง

2) โกลังโกลโสดาบัน หมายถึงพระโสดาบันผู้เมื่อจะเกิดในภพใหม่เป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็เกิดได้ 2 หรือ 3 ภพ และถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็ไม่เกิดในตระกูลต่ำ คือเกิดในตระกูลที่มี โภคสมบัติมากเท่านั้น

3) เอกพีชีโสดาบัน หมายถึงผู้มีพีชคืออัตภาพเดียว คือเกิดครั้งเดียวก็จะบรรลु พระอรหันต์

สกิทาคามี หรือ สกทาคามี เป็นอริยบุคคลระดับสูงกว่าโสดาบัน พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึง สกทาคามี ว่า (อภ.ป. (ไทย)36/190/217) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสังโยชน์ 3 ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็จะทำที่สุดแห่งทุกขได้

อนาคามี เป็นอริยบุคคลระดับสูงกว่าสกิทาคามี พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึง อนาคามี ว่าบุคคลผู้ไม่ตรัสรู้สัจจะด้วยตนเองในธรรมที่ไม่เคยสดับมาก่อนและไม่ได้ทำที่สุดแห่งทุกขในปัจจุบัน เป็นพระอนาคามี ไม่มาสู่โลกนี้อีก บุคคลนั้นพึงทราบว่าเป็นพระอนาคามี เพราะการไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก (อภ.ป. (ไทย) 36/202/226)

นอกจากนั้น พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค ยังกล่าวละเอียดไปอีกว่า (ช.ป. (ไทย) 31/151/230-231) บุคคล 5 จำพวกไหนละโลกนี้แล้วจึงสำเร็จ คือ

1) อันตราปริณิพายีอนาคามีบุคคล หมายถึงพระอนาคามีผู้ปริณิพพานในระหว่าง คือเกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่งแล้ว อายุยังไม่ถึงกึ่งกัปปิณิพพาน มี 3 จำพวก คือ พวกที่หนึ่ง เกิดในชั้นสุทธาวาสอวิหาซึ่งมีอายุ 1,000 กัป แต่ก็บรรลुพระอรหัตตผลในวันที่เกิด ถ้าไม่บรรลุในวันที่เกิดก็บรรลุภายใน 100 กัป พวกที่สอง เมื่อไม่สามารถบรรลุพระอรหัตตผลในวันที่เกิดก็บรรลุไม่เกินภายใน 200 กัป พวกที่สาม บรรลุพระอรหัตตผลไม่เกินภายใน 400 กัป

2) อุปหัจจปรินิพพายีอนาคามีบุคคล หมายถึงพระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภโตภพหนึ่งแล้วจนถึงปรินิพพาน คืออายุพันกึ่งแล้วจนถึงสิ้นอายุจึงปรินิพพาน 3) อสังขารปรินิพพายีอนาคามีบุคคล อสังขารปรินิพพายีอนาคามีบุคคล หมายถึงพระอนาคามีผู้ปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก 4) สสังขารปรินิพพายีอนาคามีบุคคล หมายถึงพระอนาคามีผู้เกิดในสุทธาวาสภโตภพหนึ่งแล้วปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรมาก 5) อุทังโสโตกนิภูฏคามีอนาคามีบุคคล หมายถึงพระอนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องบนไปสู่อกนิภูฏภพ คือเกิดในสุทธาวาสภโตภพหนึ่งแล้วก็จะเกิดเลื่อนต่อไปจนถึงอกนิภูฏภพแล้วจึงปรินิพพานในภพนั้น

อรหันต์ เป็นอริยบุคคลระดับสูงสุด พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค กล่าวถึงอรหันต์ว่า (ส.ส.(ไทย)15/192/272) นรชนผู้มีปัญญาเห็นภัยในสังสารวัฏ ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญจิตและปัญญา มีความเพียร มีปัญญาเครื่องบริหารนั้นพึงแก้ความยุ่งได้ บุคคลเหล่าใดกำจัดราคะ โทสะ และอวิชชาได้แล้วบุคคลเหล่านั้น สิ้นอาสวะแล้ว เป็นพระอรหันต์ พวกเขาแก้ความยุ่งได้แล้วนามก็ดี รูปก็ดี ปฏิสัณญาก์ดี รูปสัณญาก์ดี ดับไม่เหลือในที่ใด ความยุ่งนั้นก็ย่อมขาดหายไปในที่นั้น

มนุษย์ปัจจุบันใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุนิยม สิ่งยั่วยุมีรอบด้าน เพราะได้รับการสัมผัสจากสื่อที่หลากหลายแทบทุกเวลาและสถานที่ ทั้งทางตา หู ลิ้น จมูก และผิวหนัง จะมีผู้บรรลุธรรมมากน้อยเพียงใด แล้วคนธรรมดาอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ จะสามารถบรรลุธรรมถึงเป็นพระอริยบุคคลได้หรือไม่ ถ้าคนส่วนใหญ่ในสังคมบรรลุธรรมในชาตินี้ ไม่ต้องถึงระดับพระอรหันต์ แค่พระโสดาบัน สังคมมนุษย์คงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่น้อยทีเดียว

สังโยชน์

คำว่า “สังโยชน์” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2545 (2556: 1201) ได้ให้ความหมายของคำว่า สังโยชน์ ไว้ว่า “เครื่องพัวพัน, เครื่องผูกมัด, หมายถึงเอากิเลสที่ผูกคนไว้กับวัฏสงสาร มี 10 อย่าง มีสักกายทิฐิเป็นต้น พระอริยบุคคลเมื่อละสังโยชน์เป็นลำดับจนหมดก็เป็นพระอรหันต์”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 418-419) ได้กล่าวถึงกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์ว่า สังโยชน์ กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์, ธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์ มี 10 อย่าง คือ

โอรัมภาคิยสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องต้น 5 ได้แก่ 1) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน 2) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย 3) สีลัพพตปรามาส ความถึมั่นศีลพรต 4) กามราคะ ความติดใจใน กามคุณ 5) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ **อุทฺธัมภาคิยสังโยชน์** สังโยชน์เบื้องสูง 5 ได้แก่ 6) รูปราคะ ความติดใจในรูปธรรมอันประณีต 7) อรูปราคะ ความติดใจในอรูปธรรม 8) มานะ ความถือว่าตัวเป็นนั่นเป็นนี่ 9) อุจจจะ ความฟุ้งซ่าน 10) อวิชชา ความไม่รู้จริง

พระโสดาบัน ละสังโยชน์ 3 ข้อต้นได้, พระสกิทาคามี ทำสังโยชน์ข้อ 4 และ 5 ให้เบาบางลงด้วย, พระอนาคามี ละสังโยชน์ 5 ข้อต้นได้หมด, พระอรหันต์ ละสังโยชน์ทั้ง 10 ข้อ ในพระอภิธรรมท่านแสดงสังโยชน์อีกหมวดหนึ่ง คือ 1. กามราคะ 2. ปฏิฆะ 3. มานะ 4. ทิฏฐิ (ความเห็นผิด) 5. วิจิกิจฉา 6. สีลัพพตปรามาส 7. ภวราคะ (ความติดใจในภพ) 8. อิสสา (ความริษยา) 9. มัจฉริยะ (ความตระหนี่) 10. อวิชชา

เรื่องของสังโยชน์นี้ พระคัมภีรญาณ อภิปัญญา ได้กล่าวว่า (พระคัมภีรญาณ อภิปัญญา: , 2551: 128) คำว่า **สังโยชน์** แปลว่า ผูกพันอย่างพรั่งพร้อม หรือกิเลสที่ผูกใจสัตว์ หมายถึงสิ่งที่เข้ามาผูกมัดจิตไม่ให้อิสระ สิ่งที่ผูกพันจิตให้เป็นทุกข์ มีอยู่ 10 อย่าง ได้แก่

1. สักกายทิฏฐิ คือ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน, ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่น เห็นรูปเป็นตนเป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 410) มองเห็นว่า ชันธ์ห้าเป็นอัตตา ที่จริงโดยธรรมชาติรูปนามหรือชันธ์ห้าเป็นอนัตตา เป็นเพียงมายา แต่ปุถุชนสำคัญผิดว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นตัวเป็นตนที่มีอยู่จริง ฉะนั้นปุถุชนจึงมองไม่เห็นพระนิพพาน ก็เพราะตัวตนของรูปนามหรือชันธ์ห้าปิดบังไว้ ส่วนภาวะจิตที่เป็นโสดาบันมองเห็นด้วยปัญญาว่า รูปนามหรือชันธ์ห้าว่างเปล่าไม่ได้มีอยู่จริง เมื่อไม่มีรูปนามหรือชันธ์ห้าเป็นตัวตนเข้ามาปิดบัง จึงมองเห็นพระนิพพานหรือความว่างอย่างชัดเจนเหมือนพระจันทร์ที่ปราศจากเมฆหมอกบดบัง (พระคัมภีรญาณ อภิปัญญา, 2551: 128)

2. วิจิกิจฉา คือ ความลังเลไม่ตกลงได้, ความไม่แน่ใจ ความสงสัย, ความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งหลาย, ความลังเลเป็นเหตุให้ไม่แน่ใจในปฏิบัติเครื่องดำเนินของตน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 366) หมายถึง ลังเลสงสัยต่อพระรัตนตรัย คือไม่แน่ใจในพระรัตนตรัย โดยเฉพาะในพระธรรม อันเป็นคำสอนในพระพุทธองค์

3. สีลัพพตปรามาส คือ ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยศีลและวัตร (คือถือว่าเพียงประพฤติศีลและวัตรให้เคร่งครัดก็พอที่จะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ไม่ต้องอาศัยสมาธิและปัญญาก็ตาม ถือศีลและวัตรที่ม่งายหรืออย่างม่งายก็ตาม), ความถือศีลพรต โดยสักว่า

ทำตาม ๆ กันไปอย่างมกมาย หรือโดยนัยว่าหลังว่าศักดิ์สิทธิ์ไม่เข้าใจความหมายและความมุ่งหมายที่แท้จริง, ความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่าจะมีได้ด้วยศีลหรือพรตอย่างนี้ล่วงธรรมดาวิสัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 452)

4. กามราคะ คือ ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม, ความใคร่กาม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 16) หมายถึง ความยินดี พอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะที่น่าปรารถนา โดยเฉพาะรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะของเพศตรงกันข้าม สิ่งที่เรียกว่า กามมีอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ 1) วัตถุกาม หมายถึง วัตถุอันน่าใคร่ 5 ประการ หรือกามคุณห้า ก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะของเพศตรงกันข้ามดังที่ได้กล่าวมาแล้ว 2) กิเลสกาม หมายถึง ความรู้สึกยินดี พอใจที่มีต่อรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นมาในจิตใจ จิตที่อยู่ในระดับโสตาบันยังละกามราคะไม่ได้ ดังนั้น ฆราวาสที่เป็นโสตาบันจึงมีคู่ครอง มีลูกได้ แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับชนิดที่หลงใหลมัวเมาอย่างปุณฺณ (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551: 129-130)

5. ปฏิกะ คือ ความขัดใจ, แค้นเคือง, ความขี้เกียจ, ความกระเทาะกระทั้งแห่งจิต ได้แก่ความที่จิตหงุดหงิดด้วยอำนาจโทสะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 193) เช่น เห็นใครที่มีกิริยาไม่ถูกตาว่าจาไม่ถูกหู ก็หงุดหงิด ขุ่นเคือง, ผู้นำเสนอผลงานบนเวที เมื่อมีผู้วิพากษ์ กล่าวถึงความบกพร่อง หรือความไม่ดี ไม่สมบูรณ์ของงานที่นำเสนอ ก็หงุดหงิด ไม่พอใจ เป็นต้น

6. รูปราคะ คือ ความติดใจในรูปธรรม คือ ติดใจในอารมณ์แห่งรูปमान หรือรูปธรรมอันประณีต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 348) เช่น มีความพอใจอยู่ในรูปमानทั้งสี่ ได้แก่ ปฐมมาน คือ ฌานที่ 1, ทุตติยมาน คือ ฌานที่ 2, ตุตติยมาน คือ ฌานที่ 3, และจตุตถมาน คือ ฌานที่ 4 จิตที่ยังติดอยู่ในรสของรูปमानก็ยังไม่อิสระ (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551: 130)

7. อรูปราคะ คือ ความติดใจในอรูปธรรม, ความติดใจในอารมณ์แห่งอรูปमान, ความปรารถนาในอรูปภพ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 519) หมายถึง ความยินดี พอใจอยู่กับสิ่งที่ไม่ใช่รูป เช่น เกียรติยศชื่อเสียง ความดี บุญกุศล ทำความดีแล้วก็ยึดถือในความดี ทำบุญแล้วก็ยึดในบุญ ความดีหรือบุญถ้าเข้าไปยึดถือก็กลายเป็นของหนักเหมือนกัน การทำความดี ถ้าประกอบด้วยอวิชาก็เป็นความดีที่ไม่บริสุทธิ์ และกลายเป็นของหนัก ถ้าการทำความดีนั้นประกอบด้วยสติปัญญา ก็จะเป็นความดีที่บริสุทธิ์และไม่หนักหรือความพอใจในอรูปमानทั้ง 4 ได้แก่ อากาสาณัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ และเนวสัณญานา

สัญญาตนะ จิตที่เพลिनอยู่ในรสของอรูปมานั้น ก็ยังไม่อิสระเหมือนกัน (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551: 131)

8. มานะ คือ ความถือตัว, ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงมานะไว้มากหลายชุด ตั้งแต่หมวด 1 ถึงหมวด 10, อย่างน้อยพึงทราบมานะ 3 ที่ตรัสไว้ด้วยกันกับ ตัณหา 3 คือ 1. มานะ ความถือตัวอยู่ภายใน โดยมีตัวตนที่ต้องให้ความสำคัญ ที่จะพะนอนำเราจะยกจะชูให้ปรากฏหรือให้เด่นขึ้นไว้ อันให้คำนึงที่จะแบ่งแยกเราเขา จะเทียบจะแข่ง จะรู้สึกกระตือรือร้น 2. อติมานะ ความถือตัวเกินลวง โดยสำคัญตนหยาบรุนแรงขึ้นเป็นความยกตัวเหนือเขา ดูถูกดูหมิ่นเหยียดหยามผู้อื่น 3. โอมานะ ความถือตัวต่ำต้อย โดยเหยียดตัวลงเป็นความดูถูกดูหมิ่นตนเอง (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 315-316)

9. อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน, จิตส่าย, ใจอกแวก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 560) หมายถึง ความคิดฟุ้งซ่านแต่เป็นความคิดฟุ้งซ่านที่ละเอียด ต่างจากความคิดฟุ้งซ่านที่เป็นนิรวณ ซึ่งมีลักษณะที่หยาบถึงขนาดทำให้เกิดความรู้สึกรำคาญซ้อนขึ้นมาด้วย ที่เรียกว่า อุทธัจจะกุกกุกจะ แปลว่า ความฟุ้งซ่านและรำคาญ แม้เป็นความคิดในเรื่องของธรรมะ (ธรรมะคิด) ถ้าขาดสติ สัมปชัญญะ ความคิดก็จะปรากฏเป็นอัตตาตัวตน และกลายเป็นความคิดฟุ้งซ่านไปเหมือนกัน แต่ถ้าเป็นความคิดที่ประกอบด้วยสติ สัมปชัญญะเป็นความคิดที่บริสุทธิ์ ความคิดนั้นจะไม่ปรากฏเป็นอัตตา (อนัตตา) ความคิดอย่างนี้เรียกว่า ความคิดสร้างสรรค์ (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, สอนโมกขพลาราม, 2551: 132)

10. อวิชชา คือ ความไม่รู้จริง, ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง มี 4 คือ ความไม่รู้ 4 ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุเกิดทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ ไม่รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 520) หมายถึง ความไม่รู้แจ้งในการเอาชนะความทุกข์ในทางจิตใจ โดยหลักก็คือ ไม่รู้วิธีทั้ง 4 ไม่รู้ว่าความทุกข์ คือ อะไร ไม่รู้ว่าเหตุให้เกิดทุกข์ คือ อะไร ไม่รู้ว่าความไม่เป็นอย่างทุกข์คืออะไร และไม่รู้ว่าวิธีปฏิบัติเพื่อความไม่เป็นอย่างทุกข์ คืออะไร แม้มีความรู้ในทางโลกสูง เช่น สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก หรือแม้จะมีความรู้ในทางธรรมกว้างขวาง แต่อยู่ในรูปของปริยัติ ที่เรียกว่าพหูสูต ถ้ายังดีใจเสียใจเป็นคนเห็นแก่ตัว ก็แสดงว่ายังมีอวิชชาอยู่ ตรงกันข้าม แม้ไม่มีความรู้ในทางโลกสูง หรืออาจจะไม่มีความรู้ในทางธรรมที่เป็นทฤษฎี แต่ถ้าผู้นั้นจิตใจสะอาด สว่าง สงบ แสดงว่าไม่มีอวิชชา ฉะนั้น ความหมายของอวิชชาที่เป็นสังโยชน์ คือ ไม่รู้ในการดับทุกข์ (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551: 520)

พระอริยบุคคล

พระคัมภีรญาณ อภิปัญญา (พระคัมภีรญาณ อภิปัญญา, 2551: 127) ได้กล่าวถึงพระอริยบุคคลว่า คำว่า **อริยบุคคล** ซึ่งแปลว่า บุคคลผู้ประเสริฐ มีอยู่ 4 ระดับ ได้แก่ โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหันต์ ที่จริงตั้งแต่โสดาบันจนถึงอรหันต์นั้น ไม่ได้ระบุไปที่เนื้อหนังร่างกายภายนอก ไม่ได้เล็งถึงความเป็นหญิง ความเป็นชาย ความเป็นบรรพชิต หรือเป็นฆราวาส แต่หมายถึง สภาพจิตหรือคุณธรรมที่อยู่ในระดับต่าง ๆ กัน

1. พระโสดาบัน พระโสดาบันเป็นพระอริยบุคคลจำพวกแรก คำว่าโสดาบัน แปลว่า ผู้ถึงกระแสที่จะนำไปสู่พระนิพพาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 465) หมายถึง สภาพจิตที่เข้าถึงกระแสพระนิพพานเป็นบางส่วน มองเห็นความว่าง (สุญญตา) เป็นเป้าหมายที่ชัดเจน เรียกว่าดวงตาเห็นธรรมก็ได้ ธรรม หมายถึง พระนิพพานหรือความว่าง ตา ในที่นี้ หมายถึง ตาปัญญา ดวงตาเห็นธรรมก็คือ มีปัญญาเห็นแจ้งต่อพระนิพพานหรือภาวะของความว่าง ที่ได้อธิบายไปแล้วในตอนแรกว่า สภาพจิตที่เป็นโสดาบันละสังโยชน์สามอย่างข้างต้นได้เด็ดขาด คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปรามาส (พระคัมภีรญาณ อภิปัญญา, 2551: 133)

พระโสดาบัน นอกจากจะละสังโยชน์ 3 ข้อต้นได้แล้ว หากเป็นคฤหัสถ์ ยังต้องประกอบอาชีพ ไม่ค้าขายสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ห้ามไว้อีกด้วย พระนาคชย ขยากโร (เดิมศิริเกียรติ), ดร. ได้กล่าวถึงอาชีพที่คฤหัสถ์พึงปฏิบัติเพื่อดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุขว่า (พระนาคชย ขยากโร (เดิมศิริเกียรติ), 2556) โดยปกติแล้วคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนาที่ดีต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นในศีล 5 เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะว่า ศีล 5 เป็นข้อปฏิบัติที่ห้ามมิให้กระทำในสิ่งที่ชั่ว แต่ให้ดำรงตนอยู่ในสิ่งที่ดีงามอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งรวมไปถึงอาชีพที่พึงกระทำด้วย ดังนั้น การเลี้ยงชีพของคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนาจึงมีความแตกต่างจากคฤหัสถ์ทั่วไป ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ระบุไว้ว่า คฤหัสถ์ผู้ประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ต้องงดเว้นจากการค้าขายสิ่งที่ผิดต่อศีลธรรม 5 ประการ ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย 5 อย่างเหล่านี้ คือ 1) การค้าขายคัสตราวุธ 2) การค้าขายมนุษย์ 3) การค้าขายเนื้อสัตว์ 4) การค้าขายน้ำเมา 5) การค้าขายยาพิษ

2. พระสกิทาคามี พระสกิทาคามี เป็นพระอริยบุคคลจำพวกที่สอง สกิทาคามี ซึ่งแปลว่า ผู้กลับมาอีกครั้งเดียว หมายความว่า สภาพจิตที่ย้อนกลับมายินดีในกามราคะเพียงครั้งเดียว หรือย้อนกลับมายินร้ายในปฏิมะเพียงครั้งเดียว ภาวะจิตที่อยู่ในระดับสกิทาคามี ละสังโยชน์สามอย่างข้างต้นได้เหมือนกับโสดาบัน แต่ทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางกว่า

โสดาบัน หมายความว่า เกิดการราคะและปฏิฆะน้อยกว่าโสดาบัน ที่จริงคำว่ากลับมาอีกครั้งเดียว ไม่ใช่ว่ากลับมาครั้งเดียวจริง ๆ ตามศัพท์ แต่หมายถึงกลับมายินดีในรายน้อยที่สุด (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551: 133) ดังข้อความในพระไตรปิฎก กล่าวถึงอุบาสกสุทัตตะว่า (ที.ม. (ไทย)10/157/101) อุบาสกสุทัตตะเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ 3 ประการสิ้นไป และเพราะ ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่ภพนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

3. พระอนาคามี พระอนาคามี เป็นพระอริยบุคคลจำพวกที่สาม อนาคามี ตามศัพท์แปลว่า ผู้ไม่กลับมาอีก หมายความว่า ภาวะจิตที่ไม่ย้อนกลับมายินดีในกาม ราคะ และไม่ย้อนกลับมายินดีในปฏิฆะอีก สภาพจิตที่อยู่ในระดับอนาคามี ละสังโยชน์ห้าอย่างเบื้องต้นได้เด็ดขาด ตั้งแต่สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัตถัพพตปริมาส กามราคะ และปฏิฆะ สังโยชน์ห้าอย่างนี้ เรียกว่า โอรัมภาคิยสังโยชน์ แปลว่า สังโยชน์เบื้องต้น เป็นสังโยชน์ในขั้นหยาบ ๆ สติปัญญาระดับอนาคามีละได้หมด แต่ก็ยังมีสังโยชน์อีกห้าอย่างที่มีโอกาสเข้ามารบกวนจิตใจได้ ต้องใช้สติปัญญาในระดับอรหัตต์จึงจะละได้หมด (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551: 134)

4. พระอรหันต์ พระอรหันต์ เป็นพระอริยบุคคลจำพวกที่สี่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 514) คำว่า อรหันต์ คือผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระอริยบุคคลชั้นสูงสุด ผู้ได้บรรลุพระอรหัตผล

พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา กล่าวว่า (พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา, 2551: 134) คำว่า อรหันต์ ท่านให้ความหมายไว้ 5 อย่าง 1) ผู้ไกลจากกิเลส หมายถึงภาวะจิตที่ไกลจากสังโยชน์ทั้ง 10 อย่าง ปราศจากความทุกข์ด้วยประการทั้งปวง 2) ผู้กำจัดข้าศึกคือกิเลสได้แล้ว มีสติปัญญาที่สามารถเอาชนะข้าศึก คือ กิเลสได้เด็ดขาด 3) ผู้หักกรรมสังสารจักรเสร็จแล้ว อยู่เหนือวงจรของกิเลส กรรม วิบาก 4) ผู้ควรแก่การบูชา ผู้ที่เป็นพระอรหันต์นั้นบริสุทธิ์ถึงที่สุด จึงเป็นผู้ควรได้รับการบูชา และ 5) ผู้ไม่มีความลับถ้ำในภาษาศีลธรรม หมายถึง เป็นผู้รู้แจ้งแทงตลอดในทุกแง่มุม ในเรื่องของจิตใจไม่มีอะไรเป็นความลับอีกต่อไป

การแบ่งลำดับขั้นของพระอริยบุคคลยังมีการแบ่งโดยเกณฑ์อื่นอีก เช่น แบ่งตามวิธีการบรรลุ พระไตรปิฎกออนไลน์ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม ได้กล่าวไว้ว่า อริยบุคคลถ้าแบ่งตามวิธีการบรรลุ แบ่งได้ 7 ประเภท ได้แก่

1. อุภโตภาควิมุต คือบุคคลผู้ถูกต้องซึ่งวิโมกข์ 8 คือสมาบัติ 8 ได้แก่สมาธิขั้นฌาน 8 ชั้น คือ รูปฌาน 4 + อรูปฌาน 4 แล้วสำเร็จอิริยาบถอยู่ ทั้งอาสวะของผู้นั้นก็สิ้นไปแล้ว

เพราะเห็นด้วยปัญญา หรือ อุกโตภาควิมุต คือ พระอรหันต์ผู้บำเพ็ญสมณะมาเป็นอย่างมาก จนได้สมบัติ แล้วจึงใช้สมณะนั้นเป็นฐานบำเพ็ญวิปัสสนาต่อไปจนบรรลุอรหัตผล หลุดพ้นทั้งสองส่วนคือ หลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรุสสมบัติ หนึ่งแล้ว จึงหลุดพ้นจากนามกายด้วย อริยมรรค อีกหนึ่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 571)

2. ปัญญาวิมุต คือบุคคลผู้มีได้ถูกต้องซึ่งวิโมกข์ 8 ด้วยกาย สำเร็จอริยาบถอยู่แต่อาสวะของผู้นั้นสิ้นไปแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา บุคคลนี้ เรียกว่า ปัญญาวิมุต คือผู้ที่ไม่ได้ทำสมาธิจนถึงขั้น อรูปฌาน เจริญวิปัสสนาจนกระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์ จึงหลุดพ้นจากความยินดีทั้งในรูปและนามด้วยวิปัสสนาปัญญาหรือ ปัญญาวิมุต คือ ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา หมายถึง พระอรหันต์ผู้สำเร็จด้วยบำเพ็ญวิปัสสนาโดยมิได้อรุสสมบัติมาก่อน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 233)

3. กายสักขี คือ บุคคลผู้ถูกต้องซึ่งวิโมกข์ 8 ด้วยกาย แล้วสำเร็จอริยาบถอยู่ ทั้งอาสวะบางอย่างของผู้นั้นก็สิ้นไปแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา คล้ายกับอุกโตภาควิมุต ต่างกันที่อุกโตภาควิมุตนั้นเจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ แต่กายสักขีเจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นอริยบุคคลขั้นต่ำกว่าพระอรหันต์หรือ กายสักขี คือ พระอริยบุคคลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไปจนถึงผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค ที่เป็นผู้มีสมาธิทรีย์แรงกล้า ได้สัมผัสวิโมกข์ 8 เมื่อบรรลุอรหัตตผลกลายเป็น อุกโตภาควิมุต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 18)

4. ทิฏฐิปัตตะ คือ บุคคลผู้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นีทุกข์ นีเหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ อนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่พระตถาคตประกาศแล้ว ผู้นั้นเห็นชัดแล้ว ดำเนินไปดีแล้วด้วยปัญญา อนึ่ง อาสวะบางอย่างของผู้นั้นก็สิ้นไปแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา คล้ายกับปัญญาวิมุต ต่างกันที่ปัญญาวิมุตนั้นเจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ แต่ทิฏฐิปัตตะเจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นอริยบุคคลขั้นต่ำกว่าพระอรหันต์ โดยนับตั้งแต่โสดาปัตติผลบุคคลขึ้นไป หรือ ทิฏฐิปัตตะ (พระพรหมคุณาภรณ์ เขียนว่า ทิฏฐิปัตตะ) คือ ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ พระอริยบุคคลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป จนถึงผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค ที่เป็นผู้มีปัญญินทรีย์แรงกล้า ไม่ได้สัมผัสวิโมกข์ 8 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 131)

5. สัทธาวิมุต คือ บุคคลผู้ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นีทุกข์ นีเหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ อนึ่ง ธรรมทั้งหลายที่พระตถาคตประกาศแล้ว ผู้นั้นเห็นชัดแล้ว ดำเนินไปดีแล้ว ด้วยปัญญา อนึ่ง อาสวะบางอย่างของผู้นั้นก็สิ้นไปแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา แต่มิใช่เหมือนบุคคลผู้เป็นทิฏฐิปัตตะ ต่างจากทิฏฐิปัตตะตรงที่ทิฏฐิปัตตะอาศัยปัญญาเป็นหลัก แต่สัทธาวิมุตอาศัยศรัทธาเป็นใหญ่ นำปัญญาให้เกิดขึ้น หรือ สัทธาวิมุต

คือ ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา พระอริยบุคคลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไปจนถึงผู้ตั้งอยู่ในอรรหัตตมรรค ที่มี สัทธินทรีย์แรงกล้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 429)

6 อัมมานุสारी คือ ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผลมีประมาณยิ่ง (ผู้ปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล = โสดาปัตติมรรคบุคคล) บุคคลนั้นย่อมอบรมซึ่งอริยมรรคอัน มีปัญญาเป็นเครื่องนำมา มีปัญญาเป็นประธานให้เกิดขึ้น บุคคลนี้เรียกว่า อัมมานุสारीบุคคล ผู้ปฏิบัติแล้ว เพื่อให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ชื่อว่าอัมมานุสारी บุคคลผู้ตั้งอยู่แล้วในผล ชื่อว่า ทิฏฐิปัตตะ คือขณะแห่งโสดาปัตติมรรค เป็นอัมมานุสारी ขณะแห่งโสดาปัตติผลเป็นต้นไป จนถึงก่อนจะบรรลुเป็นพระอรหันต์ เป็นทิฏฐิปัตตะ หรือ อัมมานุสारी คือผู้แล่นไปตามธรรม พระอริยบุคคลตั้งแต่โสดาปัตติมรรคที่มีปัญญินทรีย์แรงกล้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 152)

7. สัทธานุสारी คือ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล มีประมาณยิ่ง อบรมอริยมรรคมีสัทธาเป็นเครื่องนำมา มีสัทธาเป็นประธานให้เกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้ง ซึ่งโสดาปัตติผล ชื่อว่าสัทธานุสारी ผู้ตั้งอยู่แล้วในผล ชื่อว่าสัทธาวิมุต (คือขณะแห่งโสดาปัตติ มรรค เป็นสัทธานุสारीขณะแห่งโสดาปัตติผลเป็นต้นไปจนถึงก่อนจะบรรลุเป็นพระอรหันต์ เป็น สัทธาวิมุต หรือ สัทธานุสारी คือ ผู้แล่นไปตามศรัทธา พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค ที่มีสัทธินทรีย์แรงกล้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 429)

พระไตรปิฎกยังได้จำแนกพระอริยบุคคลอย่างละเอียดออกได้ 8 ประเภท ตาม ลำดับขั้นของการละกิเลส หรือตามลำดับขั้นของความยึดมั่นถือมั่นว่า บุคคลทั่วไปย่อมมีความ ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ อยู่อย่างปกติทั่วไปนั้น ได้ชื่อว่า ปุณฺณ ปุณฺณ แปลว่า หนา คือชนผู้หนา แน่นด้วยกิเลส แบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ

1. อันธปุณฺณ คือปุณฺณที่มีติดบอดต่อธรรมมาก จิตใจหยาบกระด้าง เป็นผู้ยากแก่ การรู้ธรรม

2. กัลยาณปุณฺณ คือ คือปุณฺณที่แม้จะยังมีกิเลสหนาแน่นอยู่ แต่จิตใจก็มีความ ประณีต เบาสบายกว่าอันธปุณฺณ จึงเข้าถึงธรรมได้ง่ายกว่า อันธปุณฺณ

เมื่อบุคคลใดได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานมากขึ้นเรื่อย ๆ แล้ว ก็จะมีปัญญามอง เห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ ที่เรียกว่าญาณขั้นต่าง ๆ (คำว่าญาณนี้เป็น ชื่อของปัญญาในวิปัสสนา ต่างจากฌานซึ่งเป็นขั้นต่าง ๆ ของสมาธิ) จนกระทั่งปัญญาญาณนั้น แก่กล้าจนสามารถทำลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ อย่างถาวร อันเป็นผลให้กิเลสที่เกิด

จากความยึดมั่นในขั้นนั้นถูกทำลายลงไปอย่างสิ้นเชิง จิตในขณะที่เห็นแจ้งในความสามารถ ยึดมั่นในสรรพสิ่งทั้งปวงได้อย่างชัดเจน จนสามารถทำลายกิเลสได้นี้ เรียกว่ามรรคจิต ซึ่งจะเกิดขึ้นเพียงแค่ขณะจิตเดียว คือเกิดขึ้นมาแว็บเดียว กิเลสและความยึดมั่นในขั้นนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นอีกเลย บุคคลในขณะที่มีมรรคจิตเกิดขึ้นนี้เรียกว่ามรรคบุคคล ซึ่งนับเป็นอริยบุคคลประเภทหนึ่ง บุคคลจะเป็นมรรคบุคคลแค่เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น หลังจากนั้นก็จะได้ชื่อว่าผลบุคคล คือบุคคลผู้สละผลจากมรรคนั้นอยู่นั่นเอง จนกว่ามรรคจิตในขั้นที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้นอีกครั้งเพื่อทำลายความยึดมั่นและกิเลสที่ประณีตขึ้นไปอีกก็จะกลายเป็นมรรคบุคคลในขั้นที่สูงขึ้นไปนั้นหนึ่งขณะจิต แล้วก็กลายเป็นผลบุคคลในขั้นใหม่นั้นต่อไป มรรคจิตแต่ละขั้นนั้นจะเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะไม่เกิดขึ้นในขั้นเดิมซ้ำอีกเลย จะเกิดก็แต่ขั้นที่สูงขึ้นไปเท่านั้น เพราะความยึดมั่นในขั้นที่ถูกทำลายไปแล้วจะไม่มีโอกาสกลับมาให้ทำลายได้อีกเลย

อริยบุคคล 8 ประเภทนั้นประกอบด้วยมรรคบุคคล 4 ประเภท และผลบุคคล 4 ประเภท คือ

1. โสดาปัตติมรรคบุคคล คือบุคคลในขณะที่มีมรรคจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ที่เรียกว่าโสดาปัตติมรรคจิต โสดาปัตติมรรคบุคคลนี้นับเป็นอริยบุคคลขั้นแรก และได้ชื่อว่าเป็นผู้ยังลงสู่กระแสพระนิพพานแล้ว มรรคจิตในขั้นนี้จะทำลายกิเลสได้ดังนี้คือ (ในที่นี้จะใช้สังโยชน์เป็นหลักในการอธิบาย ดูเรื่องสังโยชน์ 10 ที่กล่าวไว้แล้วประกอบ) คือ สกกายทิฏฐิ, วิจิกิจฉา และ สีลพตปราคาส รวมทั้งโลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ, ขัดเคืองใจ, กังวลใจ, เครียด, กลัว) โมหะ (ความหลง คือไม่รู้ธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง) ในขั้นหยาบอื่น ๆ อันจะเป็นผลให้ต้องไปเกิดในอบายภูมิ (เดรัจฉาน, เปรต, อสุรกาย, นรก) ด้วย นั่นคือกิเลสหยาบ ๆ ทั้งหลายที่สามารถส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิได้จะถูกทำลายไปทั้งหมดในขั้นนี้

2. โสดาปัตติผลบุคคล หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าโสดาบัน คือผู้ที่ผ่านโสดาปัตติมรรคมาแล้ว คุณสมบัติที่สำคัญของโสดาบันก็คือ พ้นจากอบายภูมิตลอดไป คือจะไม่ไปเกิดในอบายภูมิอีกเลย เพราะจิตใจมีความประณีตเกินกว่าที่จะไปเกิดในภูมิเหล่านั้นได้ (ใครจะไปเกิดในภูมิใดนั้น ขึ้นกับสภาพจิตตอนใกล้ตายที่เรียกว่า มรณสังขาร ถ้าขณะใกล้ตายนั้นจิตมีสภาพเป็นอย่างไร ก็จะส่งผลให้ไปเกิดใหม่ในภูมิที่มีสภาพใกล้เคียงกับสภาพจิตนั้นมากที่สุด) อีกไม่เกิน 7 ชาติก็จะบรรลุเป็นพระอรหันต์

3. สกทาคามีมรรคบุคคล หรือ สกทาคามีมรรคบุคคล คือบุคคลที่เจริญวิปัสสนาต่อไปอีกจนกระทั่ง มรรคจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งที่ 2 ที่เรียกว่าสกทาคามีมรรคจิต มรรคจิตในขั้นนี้ไม่สามารถ

ทำลายกิเลสตัวใหม่ให้หมดไปได้อย่างสิ้นเชิงเหมือนมรรคจิตขั้นอื่น ๆ เป็นแต่เพียงทำให้ โลภะ โทสะ เบาบางลงเท่านั้น โดยเฉพาะกามฉันทะและปฏิฆะ ถึงแม้ว่าความยึดมั่นที่มีอยู่จะน้อยลงไปก็ตาม ทั้งนี้เพราะกามฉันทะและปฏิฆะนั้นมีกำลังแรงเกินกว่าจะถูกทำลายไปได้ง่าย ๆ นั่นเอง

4. สกทาคามีผลบุคคล หรือสกิทาคามีผลบุคคล คือผู้ที่ผ่านสกทาคามีมรรคมาแล้ว นั่นเองคุณสมบัติสำคัญของสกทาคามีผลบุคคลก็คือ ถ้ายังไม่สามารถบรรลุธรรมที่สูงขึ้นไปได้ในชาตินี้ ก็จะต้องกลับมาเกิดในกามภูมิอีกครั้งก็เพียงครั้งเดียวก็จะบรรลุธรรมที่สูงขึ้นไปได้ แล้วจะพ้นจากกามภูมิตลอดไป เพราะอริยบุคคลขั้นนี้เป็นขั้นสุดท้ายที่จะเกิดในกามภูมิได้อีก คำว่ากามภูมินั้นได้แก่ สวรรค์ 6 ชั้น มนุษยภูมิ เดรัจฉาน เปต อสุรกาย นรก แต่สกทาคามีบุคคลนั้น พ้นจากอบายภูมิไปแล้วตั้งแต่ตอนเป็นโสดาบัน จึงเกิดได้เพียงในสวรรค์ และมนุษย์เท่านั้น

5. อนาคามีมรรคบุคคล คือบุคคลที่เจริญวิปัสสนาต่อไปอีกจนกระทั่งมรรคจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งที่ 3 ที่เรียกว่าอนาคามีมรรคจิต ทำลายกิเลสได้เด็ดขาดเพิ่มขึ้นอีก 2 ตัวคือ กามฉันทะ และ ปฏิฆะ

6. อนาคามีผลบุคคล คือผู้ที่ผ่านอนาคามีมรรคมาแล้ว คุณสมบัติที่สำคัญของอนาคามีผลบุคคลคือ ถึงแม้ยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ ก็จะไม่กลับมาเกิดในกามภูมิอีกเลย เพราะความยินดีพอใจในกามได้ถูกทำลายไปแล้ว แต่จะไปเกิดในภูมิที่พ้นจากเรื่องของกามคือ รูปภูมิ หรือ อรูปภูมิเท่านั้น ในรูปภูมิ 16 ชั้นนั้น จะมีอยู่ 5 ชั้นที่เป็นที่เกิดของอนาคามีผลบุคคลโดยเฉพาะซึ่งรวมเรียกว่าสุทธาวาสภูมิ ดังนั้นในสุทธาวาสภูมิทั้ง 5 ชั้นนี้จึงมีเฉพาะอนาคามีผลบุคคล อรหัตตมรรคบุคคล และพระอรหันต์ (ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์ในภูมินี้แล้ว ยังมีชีวิตอยู่) เท่านั้น

7. อรหัตตมรรคบุคคล คือบุคคลที่เจริญวิปัสสนาต่อไปอีกจนกระทั่งมรรคจิตเกิดขึ้นเป็นครั้งที่ ๔ ที่เรียกว่าอรหัตตมรรคจิต ทำลายกิเลสที่เหลือทุกตัวได้อย่างหมดสิ้น จนไม่มีกิเลสใด ๆ เหลืออีกเลย

8. อรหัตตผลบุคคล หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าพระอรหันต์ คือผู้ที่ปราศจากกิเลสอย่างสิ้นเชิงแล้ว เพราะกิเลสตัวสุดท้ายถูกทำลายไปในขณะแห่งอรหัตตมรรคจิตที่ผ่านมาแล้ว เป็นผู้ที่พ้นจากทุกข์ทางใจทั้งปวงเพราะไม่ยึดมั่นในสิ่งใดเลย แต่ยังคงต้องทนกับทุกข์ทางกายต่อไปจนกว่าจะปรินิพพาน เพราะตราบไต่ที่ยังมีร่างกายอยู่ก็ไม้อาจพ้นจากทุกข์ทางกายไปได้

สรุป

การแบ่งลำดับชั้นของพระอริยบุคคล หรืออริยบุคคลนั้น ไม่ว่าจะแบ่งตามความสามารถในการละสังโยชน์, แบ่งตามวิธีการบรรลุ 7 ประเภท, แบ่งโดยละเอียดตามลำดับชั้นของการละกิเลสเป็น ๘ ประเภท ก็พอจะสรุปได้ว่า พระอริยบุคคล หรือ อริยบุคคลนั้น มี 4 ประเภท คือ 1) พระโสดาบัน ละสังโยชน์ 3 ข้อต้นได้ คือ สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน, วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย, และสีลัพพตปรามาส ความถ่อมมันศีลพรต 2) พระสกิทาคามี นอกจากละสังโยชน์ 3 ข้อต้นได้แล้ว ยังทำสังโยชน์ข้อ 4 และ 5 ให้เบาบางลงด้วย คือ กามราคะ ความติดใจในกามคุณ, และปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ 3) พระอนาคามี ละสังโยชน์ 5 ข้อต้นได้หมด 4) พระอรหันต์ ละสังโยชน์ทั้ง 10 ข้อ บุคคลผู้ใดเป็นพระโสดาบัน, พระสกิทาคามี, พระอนาคามี, พระอรหันต์ ย่อมรู้ได้ด้วยตนเอง หรือเป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตน ดังบทสวดมนต์ทำวัตรเช้า ธัมมาภิกขุติง ว่า “ปัจจุตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ : เป็นสิ่งที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน” (วัดไร่เปิง (ตโปทาราม), 2556: 4)

การที่จะบรรลุธรรมถึงเป็นพระอริยบุคคล หรือ อริยบุคคลแต่ละขั้นนั้น คงมิใช่เพียงแค่ทำทาน บริจาคเงินทำบุญมาก ๆ เท่านั้น นอกจากทำทาน ยังต้องรักษาศีล ภาวนาด้วย ต้องมีความเพียรในการปฏิบัติ อย่างน้อยก็จะต้องรักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ ค่อยปฏิบัติไปตามกำลัง เพราะศีล 5 ได้ชื่อว่าเป็นจริยธรรมพื้นฐานสำหรับการเป็นมนุษย์ ดังที่ บ้านสุขแท้จริง กล่าวถึงศีล 5 ว่า ศีล 5 นี้ ในภาษาบาลีเดิมเรียกว่า “มนุษยธรรม” (ธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์) เพราะผู้ปฏิบัติตามศีล 5 ได้ ย่อมเป็นคนคุณภาพที่สามารถยกชีวิตให้พัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง จากปุถุชนทั่วไป ที่ยังคงใช้ชีวิตโดยการชักจูงของสัญชาตญาณเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้ปฏิบัติตามศีล 5 แล้วนั้น จะก้าวเข้าสู่การเป็นมนุษย์ผู้พร้อมที่จะร่วมเป็นหุ้นส่วนแห่งสังคมอารยะ ที่สามารถจะนำพาทั้งชีวิตของตน ของคนอื่น และของสังคมโดยรวม ไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขอย่างเกื้อกูลกันในวงกว้างทั่วทั้งโลก

พระพุทธโฆสเถระ ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของศีลไว้ว่า (พระพุทธโฆสเถระ, 2556: 13) ศีลนั้นมีอันได้ซึ่งคุณเป็นอันมาก มีความไม่เดือดร้อนเป็นต้นเป็นอานิสงส์ สมดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “อานนทฺ กุสโลศีลมีความไม่เดือดร้อนเป็นผล มีความไม่เดือดร้อนเป็นอานิสงส์แล” ยังมีพุทธพจน์ที่ตรัสไว้อีกว่า อานิสงส์ของศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มี 5 ประการดังนี้

1. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมประสพกองแห่งโภคทรัพย์อันยิ่งใหญ่ ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ

2. เกียรติศัพท์อันงามของผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมพึงขจรไป
3. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล เข้าไปสู่สังคมใด ๆ จะเป็นสังคมกษัตริย์ก็ดี จะเป็นสังคม พราหมณ์ก็ดี จะเป็นสังคมคหบดีก็ดี จะเป็นสังคมสมณะก็ดี ย่อมเข้าไปอย่างองอาจไม่เก้อเขิน
4. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา
5. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล เบื้องหน้าแต่แตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์

เมื่อได้ทราบอานิสงส์ของศีลแล้ว เราควรหันมารักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ ผู้ใดสามารถรักษาศีล 8 ได้ในวันพระ หรือวันเกิดของตนเอง หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็ยิ่งดี มีมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดา จำเป็นต้องประกอบอาชีพทำมาหากินก็จริง แต่ก็ควรหาโอกาสเข้าศึกษาปฏิบัติธรรม ตามโอกาสอันควร ผู้ที่เคยปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน นอกจากจะทำให้ตนเองเป็นสุข ครอบครัวยเป็นสุข สังคมเป็นสุขแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่ตนเองในยามเจ็บป่วยหรือใกล้เสียชีวิต หรือแม้เสียชีวิตก็ไม่ต้องไปสู่อบายภูมิ เรื่องของชีวิตหลังความตายใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อไม่เป็นไร แต่อย่างน้อยก็ทำให้ตนเองและครอบครัวมีความสุขในช่วงเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ และเป็นเครื่องมือนำพาตนเองไปสู่สุคติภูมิในเสียวินาทีที่ความตายมาถึง ดังนั้น หากปรารถนาจะไปสู่พระนิพพาน แม้จะไม่ใช้ในชาตินี้ ก็คงต้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไปเรื่อย ๆ ทุกภพทุกชาติ จนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน คงจะไม่ใช่มั่งมีเงินทองมาก บริจาคทานเป็นแสนเป็นล้าน ยิ่งบริจาคมกโอกาสที่จะได้ไปนิพพานที่สูง ตามที่มีกระแสข่าวหรือมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนทำบุญทำทานด้วยเงินมากมายมหาศาล จึงจะได้ไปนิพพาน ถ้าเช่นนั้นคนจนหรือผู้มีรายได้น้อย คงจะไม่มีโอกาสไปถึงพระนิพพาน สิ่งเหล่านี้ย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคล

บรรณานุกรม

- บ้านสุขแท้จริง. [21 ก.ค. 2558]. **ศีล 5 จริยธรรมพื้นฐานสำหรับการเป็นมนุษย์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://61.19.252.241/sooktaejing/index.php?option=com_content&view=article&id=161:dhamma-5-rules&catid=46:dhamma-shower&Itemid=67
- พระพุทธโฆสเถระ. (2556). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

- พระนำชัย ชยากโร (เต็มศิริเกียรติ). (2556). แนวทางการพัฒนาตนสู่ความเป็นพระโสดาบัน. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระคัมภีร์ญาณ อภิปัญญา. (2551). **วิทยาศาสตร์กับพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1/ยุติ)**. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระไตรปิฎกออนไลน์ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม, อริยบุคคล 7 ประเภท ตามการบรรลู่, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://tripitaka-online.blogspot.com/2016/06/wp007.html> [3 ธ.ค. 2559].
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด.
- วัดรำเปิง (โตโปธาราม). (2556). **บททำวัตรสวดมนต์ ประจำศุภณัฏฐาจิตเฉลิมพระเกียรติ วัดรำเปิง (โตโปธาราม)**. พิมพ์ครั้งที่ 8. เชียงใหม่: หจก. โรงพิมพ์ช้างเผือก.